

Rastoke - destinacija odgovornog turizma

Zima Radovanić, Sanda

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Karlovac University of Applied Sciences / Veleučilište u Karlovcu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:128:408670>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-27**

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
Karlovac University of Applied Sciences

Repository / Repozitorij:

[Repository of Karlovac University of Applied Sciences - Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
ODJEL LOVSTVA I ZAŠTITE PRIRODE
STUDIJ LOVSTVA I ZAŠTITE PRIRODE

SANDA ZIMA RADOVANIĆ

RASTOKE – DESTINACIJA ODGOVORNOG
TURIZMA

ZAVRŠNI RAD

KARLOVAC, 2018.

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
ODJEL LOVSTVA I ZAŠTITE PRIRODE
STUDIJ LOVSTVA I ZAŠTITE PRIRODE

SANDA ZIMA RADOVANIĆ

RASTOKE – DESTINACIJA ODGOVORNOG
TURIZMA

ZAVRŠNI RAD

Mentor: Mr. Krešimir Veble, pred.

KARLOVAC, 2018.

PREDGOVOR

Ovim radom se završava jedno iskustvo u životu, stoga se zahvaljujem svim profesorima na prenesenom znanju i poučavanju. Posebna zahvala mentoru, koji me bodrio tijekom pisanja ovog rada, pun strpljenja i razumijevanja, magistru Krešimiru Vebleu.

Na isti način se zahvaljujem cijeloj svojoj obitelji, a posebice mužu i sinu, što nisu zamjerali moju odsutnost zbog obavljanja studentskih obveza.

SAŽETAK

Tema ovog rada je Rastoke - destinacija odgovornog turizma. Prvi dio ovog rada posvećen je Rastokama, njegovim prirodnim i kulturnim značajkama, koje ga čine turističkom destinacijom. Većinski dio rada posvećen je odgovornom turizmu, njegovim ciljevima i načelima, te ostalim bitnim pojmovima turizma kao što su prihvatni kapacitet turista. Stoga zaključno slijedi pojašnjenje jesu li Rastoke danas uistinu destinacija održivog razvoja u turizmu, te ukoliko nisu što je potrebno da bi postala destinacija odgovornog turizma.

Ključne riječi:

Rastoke; odgovorni turizam; prihvatni kapacitet turista; održivi razvoj u turizmu.

ABSTRACT

The topic of this paper is Rastoke - the destination of responsible tourism. In the first part of this paper, we will devote ourselves to the Rastoke, its natural and cultural features, which make it a tourist destination. While in the middle part we will be dedicated to responsible tourism, its goals and principles, as well as other important tourism concepts such as tourist carrying capacity. So, in the end, we will clarify whether Rastoke is truly the destination of sustainable development in tourism and what it takes to become the destination of responsible tourism.

Keywords:

Rastoke; responsible tourism; tourist carrying capacity; sustainable development in tourism.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. KARAKTERISTIKE RASTOKA	2
2.1. Prirodna obilježja Rastoka	2
2.2. Kulturna i povijesna obilježja Rastoka	7
3. ODGOVORNI TURIZAM	10
3.1. Općenito o turizmu	10
3.2. Značajke odgovornog turizma	11
3.2.1. Ciljevi odgovornog turizma	13
3.2.2. Načela odgovornog turizma.....	15
3.2.3. Prihvatni kapacitet turista (carrying capacity)	17
3.3. Ruralni turizam	19
4. ODGOVORNI TURIZAM NA RASTOKAMA	21
4.1. Turistička ponuda Rastoka	21
4.2. Prednosti i nedostaci turizma na Rastokama	22
4.3. Plan razvoja prihvatnog kapaciteta Rastoka	24
4.4. Prijedlozi razvoja Rastoka	26
5. ZAKLJUČAK	28
6. LITERATURA	29

POPIS ILUSTRACIJA

Popis slika

Slika br.1. Područje ZK Slunjčica	3
Slika br. 2. Štefančeva mlinica na Rastokama	8
Slika br. 3. Vrste i podjela turizma	11
Slika br. 4. Strateški ciljevi odgovornog turizma	13
Slika br. 5. Prijedlog ankete za posjetitelje	27

1. UVOD

Rastoke su prigradsko naselje grada Slunja, koje je danas poznata turistička destinacija kontinentalnog djela Republike Hrvatske, koje se u žargonu nazivaju Male Plitvice.

Samo ime Rastoka dolazi od toga da se rijeka Slunjčica preko sedrenih stijena rastače, odnosno ulijeva u rijeku Koranu i time čini bajkovite slapove, brzake i mala jezera. Upravo je takva izvrsna prirodna tvorevina pogodovala izgradnji mlinica-žličara koje su stare po više stoljeća. Stoga se smatra da su mlinice na Rastokama fantastična simbioza snage prirode i ljudskih tehničkih postignuća, koje u ono vrijeme nije pokretala ljudska ili životinjska snaga, već snaga rijeke Slunjčice. Većina nastambi i mlinica na Rastokama datira iz 19. i 20. stoljeća, te naglašava sklad graditeljske, povijesne i etnografske baštine, kao i prirodne raznolikosti, čime su Rastoke 1969. godine uvrštene kao nepokretni spomenik kulture pri Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu (ANONYMOUS, 2018 a).

Danas turizam na Rastokama omogućava smještaj u stoljetnim nastambama, ali i izvornu gastronomsku ponudu poput jela od svježe autohtone pastrve ulovljene na brzacima Rastoka i kruha od domaćeg brašna smljevenog na rastočkim mlinicama.

Stoga zbog svojih specifičnosti i autohtonosti Rastoke su odličan primjer odgovornog turizma, koji je zasnovan na principima socijalne i ekonomske pravde, te uvažavanju običaja, kulture i okoliša. U takvom vidu turizma prepoznaje se ključna uloga lokalne zajednice u razvoju turizma, kao i poticanje pozitivne interakcije između turističke industrije, lokalne zajednice i putnika (ANONYMOUS, 2018 b).

Upravo je to predmet ovog završnog rada, da istražimo, odnosno analiziramo i prezentiramo, te zaključimo po kojem je principu i načelima potrebno održati autohtonost jednog divnog prirodnog bogatstva, na opće zadovoljstvo lokalnog stanovništva, ali i posjetioca. Podaci korišteni u ovom radu prikupljeni su i analizirani historijskom metodom istraživanja, na jednom mjestu.

2. KARAKTERISTIKE RASTOKA

Rastoke kao jedinstven spoj prirode i gradnje, a samim time i dio toka rijeke Slunjčice spada pod zaštitu značajnog krajobraza Slunjčica (ZK Slunjčica) od 1964. godine. Upravo zbog toga je nemoguće odjeliti pojam Rastoka i Slunjčice, jer zajedno tvore ZK Slunjčica.

Značajni krajobraz je prirodni ili kultivirani predjel velike krajobrazne vrijednosti i bioraznolikosti i/ili georaznolikosti ili krajobraz očuvanih jedinstvenih obilježja karakterističnih za pojedino područje. Stoga su u zaštićenim značajnim krajobrazima dopušteni zahvati i djelatnosti koje ne narušavaju obilježja zbog kojih je proglašen značajnim krajobrazom, čime Rastoke predstavljaju odličnu destinaciju i primjer odgovornog turizma.

2.1. Prirodna obilježja Rastoka

➤ Geografski smještaj Rastoka

Rastoke se nalaze u Karlovačkoj županiji, kao predgrađe grada Slunja. Geografski gledano na prijelazu između središnje i gorske Hrvatske.

ZK Slunjčica je po svojim prirodnim vrijednostima i po turističkoj privlačnosti najvažniji prirodni lokalitet Karlovačke županije, čime su Rastoke najatraktivniji dio ZK Slunjčica. Sami njen turistički potencijal naglašava povoljni prometni položaj.

Rastoke se naime nalaze na državnoj cesti D-1, koja je magistralna poveznica kontinentalne i južne Hrvatske (Zagreb-Split), koja također vodi prema istočnom dijelu susjedne nam Bosne i Hercegovine. Sama poveznica sa danas nam najpoznatijom i najprometnijom autocestom A1 Zagreb-Split udaljena je 40 kilometara od Rastoka (KLARIĆ i HORAK, 2010).

Geografski prostor ZK Slunjčice ima obilježja klasičnog dinarskog karaktera, odnosno reljef krških karakteristika, koji zbog prisutnosti krških rijeka i ponornica obiluje velikim brojem izvora, potoka i rječica. Prostire se na površini 147,88 hektara, te obuhvaća područje kanjona s uskim obalnim pojasom od izvora duž cijelog toka rijeke Slunjčice, naselja Rastoke i 1 kilometar toka Korane nizvodno od ušća Slunjčice u Koranu.

Slika br.1. Područje ZK Slunjčica

(Izvor: Ministarstvo graditeljstva i prostornog uređenja; www.mgipu.hr; 25.5.2018)

➤ Klimatološka obilježja Rastoka

Na području ZK Slunjčica, odnosno Rastoka prevladava umjerena kontinentalna klima, koja je specifična po blagim ljetima i umjereno hladnim zimama, te povoljnim rasporedom oborina tokom godine.

Rastoke se nalaze na nadmorskoj visini od 225 metara, te umjereno kontinentalna klima na toj nadmorskoj visini je povoljna za razvoj svih vrsta vegetacije pogotovo u proljeće i jesen kada je prosječna temperatura zraka od 16°C do 18°C. Tijekom ljetnog perioda koji traje od 60 do 80 dana prosječna temperatura je viša od 25°C, dok tijekom zimskog perioda od 20 do 40 dana je prosječna temperatura 0°C, a često i u minusu.

Ukupne godišnje oborine na ovom području su oko 1295 mm, s tim da u prosjeku najviše oborina ima tijekom siječnja, travnja, svibnja, kolovoza, rujna i prosinca, dok najmanje tijekom veljače, ožujka i lipnja.

Područje Rastoka i Slunjčice je prilično vjetrovito, te u prosjeku 125 dana u godini puše hladni sjeverni vjetar, a 103 dana u godini topli južni vjetar i zapadnjak. Također je bitno naglasiti da usprkos vjetrovitom području prosinac, siječanj i veljača su izrazito magloviti mjeseci na Rastokama (ŽALAC, 1990).

➤ Geološka i geomorfološka obilježja Rastoka

Područje ZK Slunjčica specifično je po kršu, reljefu koji se razvija u topivim stijenama poput vapnenca i dolomita. Sami krš uz Slunjčicu je pokriveni tip krša, naime stijene su prekrivene sedimentom ili plodnim karbonatnim tlom, te na njemu izrasta vegetacija i nastaje tzv. zeleni krš. Karakteristike zelenog krša su gorske livade, hazmofitska vegetacija na stijenama i šume koje nastaju na specifičnoj karbonatnom tlu.

ZK Slunjčica, a i same Rastoke su geološki izgrađene od karbonatnih stijena, vapnenca i dolomita, čime se smatra da su najstarije dolomitne i vapnenačke stijene na tom području stare oko 220 milijuna godina, dok su one mlađe iz doba krede.

Za sadašnji oblik cjelokupnog ZK Slunjčica najviše je zaslužna topljivost vapnenca u vodi ili disolucija. Takav proces topljivosti vapnenca u vodi odnosno disolucija naziva se korozija, te on dovodi do formiranja površinskih i podzemnih krških oblika. Krški oblici stvoreni korozijom se dodatno oblikuju i mijenjaju djelovanjem vode čime nastaju fluviokrški reljefni oblici (TRPČIĆ i sur., 2014).

Same Rastoke su golema naslaga otopljenog vapnenca, trokutastog oblika koja na ušću Slunjčice u Koranu je široka 500 metara, dok je od kamene litice ispod starog mosta u pravcu slapa Buka duga 200 metara, a visinska razlika te vapnenačke stijene i korita Korane je 20 metara.

➤ Hidrološka i hidrogeološka obilježja Rastoka

Sami izvor rijeke Slunjčice nastavak je dvaju potoka koji poniru u kršu, a to su potok Lička Jasenica i potok Rakovica, te se smatra da se oni u podzemlju spajaju te izviru kao vrelo Slunjčice. Vrelo Slunjčice se nalazi 5 kilometara južno od grada Slunja na 240 metara nadmorske visine. Samo po sebi je vrelo vrlo izdašno tj . bogato vodnim kapacitetom, te se koristi za vodoopskrbu. Inače je Slunjčica jako hladna zbog velike dužine podzemnog toka, te u najtoplijim i sušnim periodima njena temperatura iznosi tek 13°C jer se zbog brzine toka do ulijevanju u Koranu ne stigne zagrijati. Slunjčica duž svog toka ima nekoliko stalnih i povremenih pritoka, od kojih je najznačajniji potok Pećina koji je jedini stalni vodotok.

Sama Slunjčica na Rastokama je specifična po sedrenim stijenkama koje su uobličene u dvije terase, prva počinje odmah ispod starog mosta do razine mlinova na Rastokama, dok je druga terasa veća i pruža se do ruba Korane.

Sedra je porozan vapnenac koji nastaje na slapovima izlučivanjem kalcita po mahovinama i vodenom bilju posebno u području gdje voda prska (kristali sedre), te se postepeno taloži u sve debljem sloju stvarajući sedrene barijere.

Na samim Rastokama su najljepši slapovi rijeke Slunjčice, slap Veliki Buk, slap Hrvoje i slap Vilina kosa, ali i mnogi mali slapovi kojima se Slunjčica ulijeva u Koranu (TRPČIĆ i sur.,2014).

Također vezano uz same Rastoke nam bitna je rijeka Korana. Ona izvire u samim Plitvičkim Jezerima, gdje se slap rijeke Plitvice ruši niz strmu stijenu u Sastavke. Njen tok od Sastavaka je u uskom koritu, te se iz njega preljeva u tirkizna jezera i slapove. Od tuda se njen tok sužava do sela Korana gdje se tijekom sušnih mjeseci gubi u podzemlju. Tada izvire nanovo u dubokom kanjonu ispod Drežnik Grada, te u širokom luku omeđuje sjeverozapadne ogranke Ličke Plješevice do same granice sa susjednom nam Bosnom i Hercegovinom. Nakon kanjonskog toka u Koranu se ulijeva Toplica, te je njen tok u dugačkoj i poplavnoj ravnici zajedno s rijekom Mutnicom. Potom iz te ravnice Korana pred Slunjem ponovno ulazi u kanjon, koji je poznato odredište raftinga zbog brzaca koje Korana čini u kanjonu, te se na samim Rastokama Slunjčica rastače u Koranu, koja svoj tok drži do Karlovca gdje se u nju ulijeva Mrežnica, a ona potom u Kupu.

➤ Flora i fauna Rastoka

Rijeka Slunjčica, a time i Rastoke čine značajni krajobraz, te pripadaju NATURA-i 2000.

NATURA 2000 je osnovni program u politici zaštite prirode Europske Unije, koji obuhvaća ekološku mrežu zaštićenih područja zemalja članica. Sama ekološka mreža je sustav međusobno povezanih ekološki značajnih područja za ugrožene vrste, staništa, ekološke sustave i krajobraze. Područjem ekološke mreže (ZK Slunjčica) upravlja Javna ustanova za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima Karlovačke županije.

U samom ZK Slunjčica zabilježeno je 10 stanišnih tipova od kojih se 5 nalaze u području Rastoka, a to su:

- Zakorijenjene zajednice voda tekućica (vodena staništa)
- Sedrotvorne riječne zajednice (vodena staništa)
- Sedrotvorna vegetacija na slapovima (vodena staništa)
- Površinske kopnene vode (vodena staništa)
- Travnjaci i brdske livade na karbonatnim tlima (livadna staništa)

Do sad su na Slunjčici zabilježene 124 vrste vaskularnog bilja, od kojih je 14 strogo zaštićeno, dvije su subendemi, dok se za 6 vrste smatra da su pred izumiranje. Na travnjačkim područjima su najznačajnije različite sorte orhideja (kaćuna) koje su strogo zaštićene, te plivajuća pirevina kao i puzavi celer na vodenim staništima, čija se staništa nalaze i na Rastokama.

Uz zaštićenu floru ZK Slunjčice izražena je zaštićena fauna, te se na području Rastoka od ugroženih sisavaca mogu izdvojiti vidra i nekoliko vrsta šišmiša, od ptica su najugroženiji vodenkos, bijela i gorska pastirica. Od zaštićenih riba možemo izdvojiti potočnu pastrvu, lipljen, bolen i nosara, te riječnog raka i poneku vrstu leptira.

Upravo u svrhu očuvanja te bogate raznolikosti flore i faune, kao i na dobrobit lokalnog stanovništva koje živi na području ZK Slunjčica od strane Javne ustanove, a u skladu s NATURA 2000 propisane su sljedeće mjere:

- Održati povoljni vodni režim i spriječiti onečišćenje vode na Slunjčici i Korani, radi očuvanja ugroženih vrsta riba i rakova te vodenih stanišnih tipova, osobito sedrotvornih zajednica na slapovima.

- Provoditi akcijske planove za zaštitu ugroženih biljnih i životinjskih vrsta time da se ne unose alohtone vrste.
- Uspostaviti program održavanja staništa, osobito travnjačkih površina u svrhu zaštite vrsta iz porodice kaćuna.
- Provođenje mjera očuvanja rijetkih i ugroženih staništa (TRPČIĆ i sur.,2014).

2.2. Kulturna i povijesna obilježja Rastoka

Rastoke su kao što smo već rekli spoj tradicijske arhitekture i romantičnog krajobraza ispunjenog bajkovitim slapovima i brzacima. Rastoke su kao cjelina zaštićene po dvije osnove: prve što je dio ZK Slunjčica proglašen 1964. godine, a druge što je ruralna cjelina Rastoka zbog osobitog arhitektonskog izgleda naselja mlinica i njihove funkcije 1969. godine zaštićena kao spomenik kulture, te su u novije doba točnije 2008. godine upisane kao kulturno-povijesna ruralna cjelina u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske.

➤ Povijest Rastoka

Smatra se da su Rastoke nastale već u 12. stoljeću, kao mlinovi za potrebe Starog grada Slunja, koji je bio feudalna utvrda knezova Krčkih Frankopana. Dok su Rastoke prvi put dokumentirane na bakropisu iz 1778. godine u djelu *Oryctographia Carnolica* francuskog etnografa Baltazara Hacqueta.

U prvo vrijeme su na Rastokama bile samo mlinice, ne i stambene građevine, ali takva se praksa mijenjala za vrijeme francuske uprave (1809.-1813. godine). Iako je bilo kratko vrijeme francuske vladavine, oni su ustrojili razumnu politiku gospodarskih, prosvjetnih i socijalnih reformi koji su uvelike doprinijele razvoju slunjskog područja, time i Rastokama, kao naselju mlinica. Stoga je u vrijeme francuske uprave izgrađen veći broj dobro opremljenih mlinica, ali i stambenih građevina, te drveni most preko Korane.

Razvoj Rastoka se nastavlja 1825. godine kad se izgradio most preko Slunjčice, čime su se povezali Karlovac i Slunj, a Rastoke postale bitan mlinarski centar. Same mlinice su osiguravale dostojnu egzistenciju Rastočanima tijekom 19. i dijelom 20. stoljeća, dok 1918. godine požar nije uništio veći dio građevina Donjih

Rastoka uz most na Korani, a potom i elektrifikacija mlinova nakon 2. Svjetskog rata čime se bitno smanjio interes za rastočke mlinice. Potom su Rastoke za vrijeme Domovinskog rata u doba okupacije (1991.-1995.), doživjele potpunu devastaciju, kuće i mlinice su demolirane, opljačkane, a neke u potpunosti spaljene. Nakon samog završetka Domovinskog rata krenula je sustavna obnova Rastoka, koja još nije potpuna, no danas su iste te Rastoke postale omiljeno odredište mnogih turista sa svih strana svijeta i nezaobilazna stanica na putu za Plitvice i Jadransku obalu.

➤ Kultura Rastoka

Rastoke su spomenik kulture zbog osobitosti tradicijske arhitekture, čime se čovjek u potpunosti prilagodio prilikom gradnje prirodi, stoga prirodno okruženje i veličina površina otoka uvjetovala je položaj i veličinu izgrađenih objekata. Pa je tako položaj mlina, prizemne građevine kvadratnog ili pravokutnog tlocrta koji je uvjetovao smjer vodenog toka. Obično se uz mlin nalazi kuća, najčešće katnica također pravocrtnog tlocrta s karakterističnom ganjkom (drvenim balkonom) uzduž jednog pročelja. Isto tako se uz mlin i kuću za potrebe mlinarenja nalazila suša (nastrešnica za kola, štala). Pošto su parcele ograničene otocima svaki prostor se maksimalno iskoristio, pa su potkrovlja mlinova služila kao spremište žita, a potkrovlja suša za držanje sijena. Također u skladu s prirodnim okruženjem temelji i prizemlja građevina su od kamena ili sedre (tufa), a katovi od drvenih hrastovih planjki spojenih na ugao, te dvostrešnih krovova pokrivenih glinenim prešanim crijepom s utorima.

Slika br. 2. Štefančeva mlinica na Ratokama

(Izvor: *Obnova Štefančeve mlinice u Rastokama*; www.hrcaak.srce.hr, 25.5.2018)

Međutim od karakterističnog tipa gradnje najviše se izdvajaju mlinovi-žličari. Takvi mlinovi su karakteristični u brdskim područjima vapnenačkog krša. Oni su podizani na rubovima zemljišta gdje je pad vode najmanje 3-5 metara s kosinom skele za dovod vode od 35°. Svaka je mlinica obično imala po tri ili više mlinskih kamena, jedan za bijelu meljavu, te dva ili više za crnu meljavu. Osnovni dijelovi mlinskog mehanizma žličara su: koš, donji i gornji kamen, vreteno s trupinom i pogonskim vodnim kolom (žlicama). Međutim kad mlin ne bi mljeo, snaga mlinica se koristila za obradu tekstila u stupama (drvene naprave koje se koriste u prvom dijelu postupka prerade lana i konoplje) ili koševima (bačvasta korita za „valjanje“-kao svojevrсна perilica za rublje) (JAKŠIĆ, 2016).

Danas su Rastoke dragulj turizma središnje Hrvatske uz bok svjetski poznatim Plitvičkim jezerima. Same po sebi se izdvajaju po autohtonosti i očuvanju izvornog oblika, kao i držanju do običaja starih Rastočana, mljevenju brašna, lovu ribe i njegovanju tradicionalne gastronomije.

Međutim kao spomenik kulture, nije u vlasništvu države, već je u privatnom vlasništvu starosjedilačkih obitelji. Neke od njih u Rastokama prepoznaju veliki turistički potencijal i ulažu u obnovu i razvoj bogate turističke ponude, dok neke obitelji ne vide takvu perspektivu, što uvelike turiste ostavlja u čuđenju.

Rastoke zbog svog geografskog i geološkog položaja, kao i toga što pripadaju ZK Slunčica, treba zaštititi od masovnog turizma koji poprima razmjere kvantitete, ali ne i kvalitete. Stoga turizam Rastoka je potrebno temeljiti da on bude u skladu s prirodnim obilježjima i da se prema njima provodi turizam, tzv. Odgovorni turizam.

3. ODGOVORNI TURIZAM

Danas je turizam jedna od glavnih gospodarstvenih grana u Republici Hrvatskoj, pogotovo u središnjoj Hrvatskoj gdje gotovo i nema razvijene neke industrije u kojoj bi stanovnici ostvarili dobit. Stoga se većina ljudi u tim krajevima, tako i Rastokama orijentira na turizam i turističku ponudu temeljenu na prirodnim ljepotama, bogatoj gastronomskoj ponudi i domaćim proizvodima. No što je ustvari turizam?

3.1. Općenito o turizmu

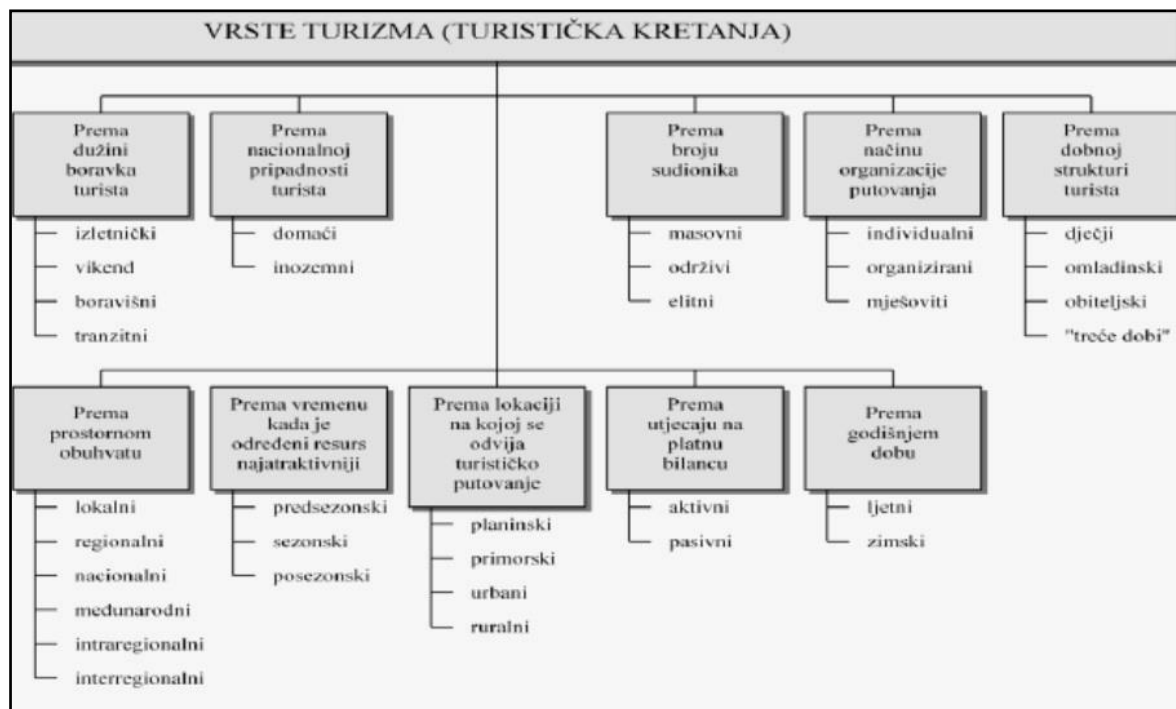
Turizam u suštini ima jako mnogo definicija, pa tako jedna od njih glasi „Turizam je skup odnosa i pojava nastalih prilikom putovanja i boravka stranca u nekom kraju, ukoliko taj boravak ne znači nastanjivanje i nije vezan za stjecanje zarade“ (PIRJEVEC, 1998).

Turizam svojim društvenim funkcijama pokreće milijune ljudi da u svoje slobodno vrijeme, zarađenim sredstvima ili društvenim beneficijama, kreću na putovanja, bilo unutar države ili izvan nje.

Sam turizam nastaje iz turističke potrebe, koju čini skup pojedinačnih ili skupnih potreba koje zadovoljavaju pojedinca ili skupinu potrošača s ciljem da se odmore i rekreiraju na turistički način u svrhu obnove fizičke i psihičke kondicije.

Turizam se bazira prema potrebama potrošača odnosno turista, a kriteriji potreba se dijele:

- Prema dužini boravka turista;
- Prema nacionalnoj pripadnosti turista;
- Prema broju sudionika;
- Prema načinu organizacije putovanja;
- Prema dobnoj strukturi turista;
- Prema prostornom obuhvatu;
- Prema vremenu kada je određen resurs najatraktivniji;
- Prema lokaciji na kojoj se odvija turističko putovanje;
- Prema godišnjem dobu;
- Prema utjecaju na platnu bilancu.

Slika br. 3. Vrste i podjela turizma

(Izvor: Turizam-opširna skripta po knjizi; www.scribd.com; 30.5.2018)

3.2. Značajke odgovornog turizma

Današnji turizam na svim razinama razvija se i odvija u izrazito konkurentnom okruženju, koji objedinjuje velik broj subjekata koji na tržištu nude širok spektar proizvoda i usluga namijenjenih različitim turistima. Međutim turizam kao takav je jako složen, te ukoliko želi biti održiv i uspješan potrebno je da u svom planiranju uvažava osnovne postulate održivog razvoja i odgovornog turizma, pri čemu često dolaze u konflikt dva bitna čimbenika ekonomski i društveni, odnosno perspektiva razvoja turizma i razvoj turizma iz perspektive okoliša. Stoga o samoj brojnosti turista, odnosno neodrživom razvoju ovisi intenzitet negativnih utjecaja na okoliš i domicilno stanovništvo.

Negativne posljedice na okoliš:

- Smanjenje kvalitete zraka;
- Smanjene kvalitete vode;
- Buka;
- Promjena izgleda krajolika;

- Povećanje urbanizacije;
- Oštećenje flore i faune;
- Zbrinjavanje otpada.

Negativne posljedice na domicilno stanovništvo:

- Nemogućnost pristupa domovima, zbog prometnih gužvi;
- Prevelika komercijalizacija i modifikacija lokalnih običaja i tradicije;
- Degradacija lokalnog kulturnog nasljeđa.

Upravo je zbog ovih negativnih čimbenika u planiranju i razvoju turizma potrebno realno sagledati sve učinke turizma s ciljem da se minimaliziraju negativni učinci, a optimiziraju korisni učinci, te da u održivom razvoju, odnosno odgovornom turizmu sudjeluju svi subjekti, odnosno investitori, lokalna vlast i sami turisti. Investitori ulaganjem u marketing stavljajući bit na autohtonost prirodnog okoliša, lokalna vlast putem zajednice, a turisti pravilima ponašanja.

Turizam se kao dinamična pojava manifestira u prostoru koji je specifičan po svojim biotropnim i antropogenim svojstvima, te kao takav je dovoljno atraktivan za privlačenje interesa potencijalnih turista, čime je važnost očuvanja takvog prostora cilj održivog razvoja. Svemu tome u prilog ide svjesnost lokalnog stanovništava o problemu neodrživog razvoja, kao i turisti koji su sve više zahtjevni po pitanju očuvanja okoliša.

Stoga cilj održivog razvoja u turizmu je sposobnost turističke destinacije da ostane u ravnoteži s okruženjem i konkurentan na tržištu, usprkos pojavi novih destinacija, kako bi privukao podjednako posjetitelja koji se vraćaju i onih koji dolaze prvi puta. Te kad je u pitanju održivi razvoj u skladu s prirodom, tada je sinonim za njega odgovorni turizam.

Odgovorni turizam podrazumijeva turizam koji povećava pozitivne učinke za lokalnu zajednicu, te minimalizira negativne socijalne i prirodne učinke u svrhu očuvanja kulture i okoliša (BUČAR i sur., 2010).

Upravo što je odgovorni turizam sinonim za održivi razvoj u turizmu, njegove značajke i ciljevi se temelje na međuovisnosti lokalne zajednice, turizma i zaštiti okoliša. Stoga se ciljevi održivog razvoja u turizmu mogu samo ostvariti suradnjom svih subjekata na razini turističke destinacije.

3.2.1. Ciljevi odgovornog turizma

Slika br. 4. Strateški ciljevi odgovornog turizma

(Izvor: *Ciljevi odgovornog turizma*; www.ek0n0mska.wixsite.com; 2.6.2018)

Osnovni cilj održivog razvoja u turizmu odnosno odgovornog turizma je (SMOLČIĆ JURDANA, 2016):

- Zadovoljene potrebe i veća kvaliteta života lokalnog stanovništva (rast kvalitete života, sigurnost);
- Očuvanje socio-kulturnog identiteta lokalne zajednice (kulturno-povijesna baština, zadržavanje izvornosti lokalnog identiteta, življenje kulture);
- Razvijanje visoko kvalitetnog turističkog proizvoda (turizam kao metoda razvoja gospodarstva, rast investiranja, veća kvaliteta smještajnih objekata, povećanje turističke potrošnje);
- Unapređenje kvalitete doživljaja turista (ugodan smještaj i usluga, gastronomska ponuda, veća ponuda aktivnosti i sadržaja);
- Očuvanje resursa u vidu budućnosti (zaštita prirodnih resursa, postavljanje eko-standarda, racionalno korištenje energenata, unapređenje infrastrukture, monitoring zagađenja, sprečavanje zagađenja, prostorno planiranje);

- Doprinos blagostanju stanovništva (obrtništvo, zapošljavanje, proizvodnja autohtonih proizvoda, cjelogodišnje poslovanje).

Međutim često pri primjeni održivog razvoja na turističku destinaciju dolazi do problema i to ponajviše što sama koncepcija odgovornog turizma se bitno razlikuje od naših viđenja i odnosu ekonomskih aktivnosti i prirode, jer se u prvi plan stavlja kvalitetno unapređenje u odnosu na kvantitativan rast. Neke od prepreka primjene održivog razvoja u praksi su:

- Prirodna ograničenja zbog teške procijene limita tolerancije prirode i prostora;
- Kompleksnost odnosa između različitih čimbenika koji su međusobno u različitim vezama;
- Vremenski efekti čiji uzroci sežu u prošlost, a pojavljuju se nakon dužeg vremena;
- Potrebno vrijeme da bi se priroda i čovjek prilagodili na novu situaciju (asimilacijski period) koje se kod razvojnih projekata ne poštuje.

Primjenom ovih ciljeva, kao i realnom sagledavanju prepreka treba se maksimalizirati korist od turizma, ali i istovremeno minimalizirati ugrožavanje destinacije po svim aspektima, te pravilno usmjeriti i limitirati turistički razvoj sukladno zahtjevima odgovornog turizma, odnosno održivog razvoja u turizmu.

Ovakva koncepcija treba promovirati kontrolirani rast i razvoj uz prioritarno očuvanje i racionalno korištenje resursa u svrhu dugoročnog ekonomskog i društvenog razvoja.

U cijeloj priči odgovornog turizma veliki značaj čini okoliš, te ga je kao takvog potrebno vrednovati kao dio ekonomskog procesa. Takva međuzavisnost turizma i okoliša u cilju dostizanja održivog razvoja uključuje povezivanje razvojne politike s menadžmentom prirodnih resursa u vidu projekata i na svim razinama, te povećanja lokalnih kapaciteta u skladu očuvanja kvalitete okoliša. Iz razloga što kvaliteta okoliša, njegova atraktivnost i očuvanost, odnosno ekološka vrijednost turističke destinacije uvelike pridonosi konkurentnosti na zahtjevnom turističkom tržištu (SMOLČIĆ JURDANA, 2016).

3.2.2. Načela odgovornog turizma

Održivi razvoj odnosno odgovorni turizam se bazira na četiri glavne održivosti, a to su:

- Ekološka održivost;
- Socio-kulturna održivost;
- Ekonomska održivost;
- Tehnološka održivost.

➤ Ekološka održivost

Održivi razvoj odnosno njegov koncept se svodi i poistovjećuje isključivo sa zaštitom okoliša, te se time svodi samo na jedno načelo, načelo ekološke održivosti. Ekološka održivost ima veliki značaj, prvenstveno jer je globalno zagađenje goruća prijetnja cjelokupnom čovječanstvu. Stoga ju je potrebno gledati kao kompleksnu koncepciju održivog razvoja, a ne samo kao ekološku dimenziju. Ekološka održivost jamči kompatibilnost razvoja s očuvanjem i ravnotežom osnovnih ekoloških procesa, biološke raznolikosti i bioloških resursa, te kao takva je temeljni značaj za dugoročni razvoj turizma (SMOLČIĆ JURDANA, 2016).

➤ Socio-kulturna održivost

Socio-kulturna održivost jamči kompatibilnost razvoja s očuvanjem kulture i sustava vrijednosti stanovništva na koje taj razvoj utječe, te trajno održanje i isticanje identiteta lokalne zajednice. Zadatak takve održivosti je korištenje instrumenata održivog razvoja poput prihvatnog potencijala, procjene utjecaja na okoliš i sl. u svrhu da se spriječi društvena neodrživost određenih gospodarskih projekata. Ovo osobito vrijedi za male zajednice gdje i mala cirkulacija turista može utjecati na promjenu socio-kulturnog okruženja i dakako imati negativne posljedice. Te je u okviru toga potrebno razviti menadžment utjecaja posjetitelja s ciljem sprečavanja utjecaja turista na lokalno stanovništvo, s tim da je bitno napomenuti da se stupanj društvene održivosti razlikuje s obzirom na razvijenost i otvorenost lokalne sredine, te što je ona otvorenija razina društvene održivosti je viša (SMOLČIĆ JURDANA, 2016).

➤ Ekonomska održivost

Održivi razvoj nije moguć bez uvažavanja ekonomske dimenzije, koja se izražava ekonomskom održivosti. Ekonomska održivost jamči da je razvoj ekonomski efikasan i da je upravljanje resursima višestruko korisno kako bi donosile blagostanje i budućim generacijama.

➤ Tehnološka održivost

Tehnološka održivost iziskuje razvoj i primjenu tehnologija na način da se u proizvodnji koristi tehnologija koja uz ekonomske učinke ima i elemente zaštite okoliša. Ona je osobito važna pri pronalaženju rješenja za korištenje prirodnih neobnovljivih resursa (pročišćavanje otpadnih voda, recikliranje, itd.), čija je zadaća biti okrenut čovjeku i boljitku čovječanstva.

Načela odgovornog turizma:

- Menadžment i planiranje je potrebno usmjeriti primjerenom korištenju resursa u turizmu.
- Prihvatanje činjenice da održivi razvoj tj. odgovorni turizam nije "anti-razvojna" koncepcija, već da ističe limite razvoja u skladu s čime je potrebno i razvijati turizam.
- Dugoročno planiranje u razvoju turizma.
- Menadžment održivog razvoja u turizmu vodi računa ponajviše o okolišu, ali i o ekonomskim, društvenim, kulturnim, političkim i drugim pitanjima, jer su svi međuovisni.
- Provođenje pravde među generacijama ljudi.
- U konzultiranje, informiranje i donošenje odluka trebaju biti uključeni svi zainteresirani subjekti iz okruženja.
- Realno procjenjivanje mogućnosti primjene odgovornog turizma u praksi i mogućih ciljeva u budućnosti.
- Pravo lokalnih poduzeća i obrtnika da iskoriste tržišne prednosti.
- Pri korištenju resursa nužno je razumijevanje i kompromisi.
- Pri procjeni koristi i troškova treba uvažiti sve individue i skupine na koje održivi razvoj ima utjecaj (ANONYMOUS, 2018 c).

3.2.3. Prihvatni kapacitet turista (carrying capacity)

Najveći problem koji kod odgovornog turizma zahtjeva posebnu pažnju je prihvatni kapacitet turista ili popularno zvan na engleskom jeziku *carrying capacity*. Naravno da bi mnogi zbog ekonomske koristi napravili velebne prihvatne centre u vidu hotela kako bi primili što više turista i zaradili što više financijskih sredstava, no sama ideja održivog razvoja u turizmu je znatno drugačija.

Osnovna ideja primjene koncepta održivog razvoja u turizmu je spoznaja koliko određeni prostor može prihvatiti turističkih sadržaja uz minimalnu štetu za budući razvoj. Stoga kvantificiranje parametara održivog turističkog razvoja naziva se turističkim prihvatnim kapacitetom, odnosno nosivim. Ono je nosilac razvojnih turističkih planova, osobito u onim turističkim destinacijama koje su u svom ciklusu dosegle fazu zasićenosti, a najbolje o povezanosti turističkog prihvatnog kapaciteta s konceptom održivosti govori definicija: "Prihvatni kapacitet je maksimalni broj turističkih korisnika koji simultano posjećuju turističko mjesto bez neprihvatljivih poremećaja fizičke, ekonomske i socio-kulturne okoline, kao i bez neprihvatljivog smanjenja kvalitete zadovoljstva posjetitelja".

Osnovni pokazatelji određivanja prihvatnog kapaciteta su (CARIĆ i KLARIĆ, 2011):

- *Fizičko-ekološko-infrastrukturni pokazatelji* koji se odnose na sve komponente koje su u vezi s fizičkim, odnosno prirodnim okolišem, uz koje je zbog vezanosti na prirodne izvore uključena i infrastruktura (fizički kapacitet prostora, ekološki kapacitet, duljina obale, vodoopskrba, odvodnja, elektroopskrba, promet, komunalna infrastruktura itd.);
- *Socio-demografski pokazatelji* koji su vezani za društvenu zajednicu, dakle za lokalno stanovništvo, turiste i njihove međuodnose (stanovništvo, radna snaga, obrazovna struktura, kulturni identitet, odnos broja lokalnih stanovnika i turista, zadovoljstvo posjetitelja itd.);
- *Političko-ekonomski pokazatelji* koji se prije svega odnose na pretpostavljene ekonomske mjere vezane za razvoj turizma, a osobito se izdvajaju stoga što u velikom broju slučajeva imaju ključnu ulogu pri određivanju konačnog prihvatnog kapaciteta; naime, često se na temelju

političko-ekonomskih pokazatelja, odnosno političkih odluka, opredjeljuje za određeni razvojni scenarij između dvaju mogućih ekstrema.

Međutim osim ovih glavnih pokazatelja treba imati na umu da je svaka destinacija specifična sama po sebi, stoga prihvatni kapacitet svake turističke destinacije je prilagođen njenim specifičnostima.

Prihvatni kapacitet turista posebno je potrebno oprezno razvijati u područjima ruralnog turizma, zbog zaštite okoliša, prijetnje bioraznolikosti i nekontroliranoj urbanizaciji, te se njih kvalificira prema posebnim faktorima, a to su:

- Osjetljivost ekosustava;
- Postojećih sustava zaštite okoliša;
- Razvojnih i društvenih potreba lokalne zajednice.

Pomoću ovih faktora se određuje maksimalan broj turista u službi zaštite prirode i prostora kao resursa.

Stoga bi se dalo zaključiti da bi razvoj prihvatnog kapaciteta, uz određene pokazatelje i terenski uvid trebao uzeti i ostale komponente razvoja poput:

- određivanje glavnih limitirajućih faktora ili kritičnih točaka te uspostavu nadzora nad njima uz pomoć mjerenja kvantitativnih i kvalitativnih indikatora,
- definiranje rizika zaštite okoliša kao poslovnog rizika konkurentnosti turizma,
- obrađivanje turistički afirmirane i neafirmirane resursne osnove,
- inkorporiranje postojećih lokalnih gospodarstava u planiranje turizma radi ostvarivanja održivosti lokalne ekonomije (poljoprivreda, ribarstvo, zanati),
- zoniranje i planiranje prostora koje će omogućiti polivalentnost i multifunkcionalnost (primjerice u sezoni su sportski tereni za komercijalnu, a izvan sezone za obrazovnu ili javnu upotrebu),
- istraživanje zadovoljstva gostiju, ali i lokalnog stanovništva (CARIĆ i KLARIĆ, 2011).

3.3. Ruralni turizam

Odgovorni turizam se najviše dotiče i primjenjuje pri ruralnom turizmu. Ruralni turizam lociran je u ruralnim područjima, daleko od urbanog načina života i njegova je srž što je funkcionalno seoski. Utemeljen je na malom poduzetništvu, na otvorenom prostoru u izravnom dodiru s prirodom, te se zasniva na nasljeđu i tradicijskim aktivnostima.

Ruralni turizam specifičan je s personaliziranim pristupom turistima, koje rado uključuje u tradicijske aktivnosti, kao i način života lokalnog stanovništva. Takav turizam se bazira na smještajnom kapacitetu malih razmjera, što je idealno za odmor od gradske vreve i stresa. Turisti koji dolaze u ruralna područja, dolaze se odmoriti i uživati ljepotama krajolika ili imati aktivan odmor u prirodi poput alpinizma, raftinga i sl., no u svakom slučaju dolaze doživjeti nešto novo i nepoznato.

Stoga obilježja ruralnog turizma su (GRGIĆ, 2013):

- Odvija se u ruralnim sredinama, malog je obujma i ima minimalan negativan utjecaj na okoliš;
- Povezan je s prirodom;
- Domaćini su "autentični", te ne "igraju ulogu" i odnose se prema gostu vrlo uljudno tako da se gost osjeća kao kod kuće;
- Otkrivanje vrijednosti lokalnog kulturnog bogatstva u vidu tradicionalne gastronomske ponude, lokalne povijesti, tradicijskih zanata i znamenitosti;
- Potiče edukativne aktivnosti turista, obrazovanje, zabavu.

Danas je potražnja za ruralnim turističkim destinacijama snažno ovisna o društvenoj klasi, te u prosjeku turiste ruralnih destinacija čine financijski bolje stojeći, obrazovani i mobilni turisti. Ruralni turizam upravo privlači takve turiste zbog svojih trendova, a to su:

- Iskustava različita od uobičajenih, upoznavanje različitih životnih stilova/načina života;
- Blizak ljudima, kulturi, prirodi;
- Pruža mogućnost da se ljudi međusobno bolje razumiju;
- Izravna prodaja poljoprivrednih proizvoda- mogućnost da se nešto nauči;
- Standardizacija;

- Smještaj i prehrambeni trendovi – očekuju se tradicijske vrijednosti;
- Rekreacija – očekuje se raznolikost ponude /aktivnosti;
- Čist okoliš i lijep krajolik;
- Zadovoljavajuća infrastruktura;
- Znanje i prijateljstvo - gostoljubivi domaćini;
- Gospodarska prilika za marginalna područja.

Ekonomski utjecaj ruralnog turizma za lokalnu zajednicu znači dodatni izvor prihoda, te smanjenje nezaposlenosti na selu. Također u takvim sredinama s ekonomske strane turizam bi trebao biti dodatna, a ne osnovna djelatnost ruralnih područja (GRGIĆ, 2013).

Doprinosi ruralnog turizma su u vidu gospodarski – negospodarskih aktivnosti, kao što su (GRGIĆ, 2013):

- uzgoj prirodne i zdrave hrane;
- oživljavanje poljoprivredne proizvodnje na malim površinama;
- valorizacija tradicijske kulture;
- doprinosi razvoju ruralne infrastrukture;
- omogućuje turistima aktivan odnos prema prirodi/ čuvanje okoliša.

Planiranje ruralnog turizma treba imati osnovne preduvjete, a to su (GRGIĆ, 2013):

- Autentičan prirodni, bogato strukturiran kulturni krajobraz;
- Ljepota krajobraza upotpunjena kulturnim, povijesnim i prirodnim atrakcijama;
- Dobre prometne veze, transportna, smještajna i ugostiteljska infrastruktura;
- Prihvaćanje od strane lokalnog stanovništva: lokalno stanovništvo mora biti naklonjeno turistima;
- Stabilna i sigurna politička situacija.

Ostali preduvjeti ruralnog turizma su (GRGIĆ, 2013):

- Atraktivnost lokacije- čisti zrak i voda, povoljna klima, očuvana okolina i prirodno nasljeđe, kulturno nasljeđe, manifestacije i sl.;
- Infrastruktura ;
- Privlačnost gospodarstva;
- Uređenost objekata.

4. ODGOVORNI TURIZAM NA RASTOKAMA

Kao što je već ranije spomenuto Rastoke su biser turizma Središnje Hrvatske uz bok Plitvičkim jezerima i danas neizostavni odmor na putu državnom cestom D1. Osim što su bogate prirodnim ljepotama, bogate su turističkom ponudom od autohtonih delicija, tradicionalnih zanata, do ekstremnih sportova. Sve to pružaju Rastoke uz svoje rijeke, Slunjčicu i Koranu. Također im u prilog ide i umjerena kontinentalna klima koja je ugodna u svako doba godine, jer svako godišnje doba čini Rastoke lijepima na svoj način.

4.1. Turistička ponuda Rastoka

Rastoke su danas malo mjestašce bogato antropogenim turističkim resursima koja su stvarala stari Rastočani. Takvi resursi su etnosocijalni, kulturno-povijesni, umjetnički i ambijentalni. Kao takvi atraktivni su turistima za kraće boravke. Međutim Rastoke kao turistička destinacija nemaju dominantne atrakcijske točke, gdje bi bila povećana koncentracija turista, već su bogate mikrolokacijama. Najatraktivnije mikrolokacije su vidikovci s kojih se vide slapovi Slunjčice u Koranu, mostovi preko Korane i Slunjčice, te ugostiteljski objekti.

Gastronomska ponuda Rastoka je jako kvalitetna i autohtona, te se odvija u tri restorana „Petro“, „Pod rastočkim krovom“ i „Slovin Unique-Rastoke“.

Također je turistima dostupno pogledati par obnovljenih mlinica, te kako se melje brašno, kao i degustacija „Proje“ (domaći beskvasni kruh od pet vrsta žitarica). Osim degustacije autohtonih jela, dostupna je i ponuda različitih vrsta sira, osobito „Škripavca“ po kojem je poznat cijeli Slunjski kraj.

Osim gastronomske i povijesne ponude, ističe se i kulturna ponuda. Održavaju se likovne kolonije i „Eko jesen na Rastokama“ koja je specifična jer cijelo imanje Holjevac zaživi u duhu prošlosti, te mini festival „Bubnjanje na rijeci“.

U okolini Rastoka su mnogobrojne biciklističke staze što je doprinijelo razvoju ciklo turizma, a i svake godine je Europski kup u raftingu nazvan RastRaft, koji okuplja mnogobrojne posjetitelje.

Sami smještajni kapaciteti Rastoka su oskudni, tek za 30 osoba i u prosjeku ostvaruju 500 noćenja godišnje. Naravno da mnogi posjetitelji Rastoka odsjedaju u mnogim motelima, hotelima i apartmanima uz državnu cestu D1 od Karlovca prema Slunju, jer godišnja brojka posjetitelja Rastoka uvelike premašuju 100.000.

4.2. Prednosti i nedostaci turizma na Rastokama

Rastoke kao i svaka turistička destinacija ima svoje prednosti i nedostatke, što se tiče postojeće turističke ponude, kao i korištenje turističkih resursa u skladu s održivim razvojem.

Prednosti turizma na Rastokama:

- Visoka kvaliteta okoliša i ljepota prirode;
- Obilje pitke i čiste vode;
- Jedinstveni prirodni lokalitet;
- Sedrene barijere, slapovi;
- Bogata biološka raznolikost;
- Dobra prometna pozicija zbog položaja uz cestu D1;
- Blizina NP Plitvička jezera;
- Suživot čovjeka s prirodom, mostovi i mlinice;
- Bogat lokalni folklor i gastronomija.

Nedostaci turizma na Rastokama:

- Neadekvatno rješavanje otpadnih voda u Rastokama (septičke jame s propusnim ili polupropusnim dnom);
- Divlja odlagališta smeća u slivnoj zoni;
- Nekontrolirani izlov ribe u Slunjčici;
- Uništavanje sedrenih barijera zbog raftinga i vožnje kajacima i kanuima;
- Slivne vode i problem pijeska i soli sa ceste D1, te s time povezano onečišćenje voda;
- Ulazak automobila i parkiranje u zaštićenom području Rastoka;
- Nepovoljna demografska i obrazovna struktura lokalnog stanovništva, odnosno pružatelja turističkih usluga;

- Međuljudski odnosi stanovnika koji otežavaju poduzimanje akcija od zajedničkog interesa;
- Neuredan okoliš oko velikog broja kuća u Rastokama;
- Problem privatnog vlasništva unutar užeg zaštićenog područja;
- Uništenje autentičnosti zbog neprimjerene gradnje, a posebno zbog nekvalitetnih intervencija na mlinicama ;
- Postojanje značajnih tenzija između lokalnog stanovništva i lokalne uprave;
- Nedostatak financijskih sredstava za razvoj;
- Nekontrolirani dolazak turista i njihova nedovoljna ekološka osviještenost (KLARIĆ i HORAK, 2010).

Rastoke su kao prirodni fenomen fantastično čudo prirode, no međutim samo navodeći u "grubo" prednosti i nedostatke, odgovorni turizam u njima nije potpuno funkcionalan. Prvenstveno kao što smo pisali u ovom radu održivi razvoj u turizmu je međuovisan između okoliša, ekonomije, lokalne zajednice i turizma.

Dakako cijeli turizam Rastoka se bazira na okolišu, no međutim već sad u istraživanjima Instituta za turizam u Zagrebu, postoje potencijalne mogućnosti nestanka rijeke Slunjčice, kao i sedri, zapuštanje mlinica i nezainteresiranost stanovništva samih Rastoka. Stoga uz potencijalnu mogućnost jedne od ovih "kalvarija" Rastoke kao turistička destinacija nestaju. Stoga bi lokalne vlasti i lokalno stanovništvo trebale poraditi na zajedničkom sprječavanju nastanka problema, te zajedničkim snagama se okrenuti boljitku i očuvanju Rastoka za dobrobit cijele zajednice.

Prvenstveno na samim Rastokama treba stvoriti okruženje koje pridonosi održivom razvoju turizma, a to su aktivnosti poput:

- Stvaranje dobro definiranog plana za razvoj održivog turizma i destinacijskog menadžmenta;
- Stvaranje mreže usluga za privatno poduzetništvo i ulaganje u turističke razvojne projekte, te podržavanje razvojnih inicijativa;
- Povećanje turističkih standarda i razine osposobljenosti;
- Pažljiva zaštita prirodnog okoliša;
- Povećanje smještajnog sektora.

4.3. Plan razvoja prihvatnog kapaciteta Rastoka

Plan razvoja prihvatnog kapaciteta Rastoka je neophodan, jer u samom smislu dolazaka turista u sve većem broju dolazi do problematičnih činjenica poput:

- Rastoke su prirodno osjetljivi lokalitet kod kojeg bi pretjerano veliki broj turista mogao prouzročiti uništavanje osnovnog fenomena i narušavanje prirodne ravnoteže te tako ugroziti osnovu turističkog razvoja;
- Na Rastokama povremeno dolazi do zagušenja prostora prevelikim brojem posjetitelja, odnosno premašuje se prihvatni kapacitet;
- Među posjetiteljima osobitu ulogu imaju organizirane grupe turista, te školska djeca, dakle korisnici koji su u prosjeku ekološki manje osviješteni od ekološki svjesnijih individualnih turista;
- Rastoke su ključni prostor za turistički razvoj grada Slunja kao glavnog urbanog središta mikroregije Korduna, što u uvjetima otežanog razvoja drugih djelatnosti implicira osobitu važnost turizma kao djelatnosti.

Prirodne vrijednosti Rastoka i njihova osjetljivost ukazuju na osobitu važnost prirodno-ekološko-infrastrukturnih parametara za određivanje prihvatnog kapaciteta. Naime, preostale dvije skupine parametara u socio-kulturnoj i političko-ekonomskoj sferi nemaju veći značaj zbog pozicije Rastoka u okviru grada Slunja te razmjerno malog broja stacionarnih turista. Međutim kontrolirani razvoj turizma na Rastokama uvelike se može odraziti na socio-kulturnu situaciju grada Slunja, te barem sezonski, ako ne i cjelogodišnje smanjiti nezaposlenost.

Određeni utjecaj na Rastoke bi imali infrastrukturni pothvati, u svrhu prihvatnog kapaciteta jer je potrebno voditi računa o fizičkom kapacitetu prostora, te se moraju zadovoljiti i aktualni uvjeti gospodarenja u zaštićenim područjima koje propisuje Javna ustanova za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima Karlovačke županije kao nositelj planiranja i provođenja svih aktivnosti vezanih uz upravljanje i korištenje prostorom ZK Slunjčica.

Prema sadašnjim saznanjima većina planiranih projekata mogla bi uvelike poboljšati stanje zaštite okoliša, odnosno smanjiti pritisak na prihvatni kapacitet. Tu se primarno misli na planiranu izgradnju slunjske cestovne obilaznice, koja će bitno smanjiti štetne utjecaje uslijed velikog automobilskeg prometa u neposrednoj blizini osnovnog prirodnog fenomena u Rastokama. I planirani projekt Sportsko-

rekreacijskog centra Rastoke na lokalitetu Napoleonov magazin mogao bi povoljno djelovati na okoliš, jer bi preusmjerio neke potencijalno opasne turističke sadržaje iz prostora zaštićenog krajobraza neposredno uz obale Slunčice i Korane u prostor izvan granica ZK.

Time bi se naime i rasteretio broj posjetitelja od jednom na Rastokama, jer posjećivanje velikog broja turista u određenom vremenu dolazi do gužve i smanjenja zadovoljstva turista. Također je potrebna i reorganizacija šetačke staze po Rastokama, kao bi se posjetitelji mogli mimoilaziti, bez gužve i smanjenja turističkog doživljaja i ljepote Rastoka.

Sadašnji broj posjetitelja Rastoka je oko 2.000 turista dnevno u sezoni, te bi se bez problem mogao dvostruko povećati bez štete za okoliš i zadovoljstvo turista, ukoliko bi se s gornje strane ceste napravila adekvatna parkirališna mjesta i reorganizirala šetačka staza, prihvatni kapacitet turista na Rastokama na dnevnoj bazi bi bio mnogo veći. Pogotovo što u nijednim procjenama ne dolazi da bi se trebao ograničiti broj posjetitelja, jer sami fenomen Rastoka i njenih sedri nije ugrožen (KLARIĆ i HORAK, 2010).

Što se tiče intenzivnijeg turističkog razvoja u smislu proširenja, on jednostavno nije moguć, jer zahtijeva intervencije koje ne udovoljavaju zaštiti okoliša, kao ni konzervatorskim uvjetima. A i bitan je ograničavajući faktor kao što je pravo vlasništva nad objektima na Rastokama, koji jednostavno nisu složni. Dio posjeda ulaže u turizam i ponudu, dok dio ne privlači takva djelatnost, a to uvelike pridonosi smanjenju atraktivnosti Rastoka kao turističke destinacije.

Stoga se iz ove analize daje zaključiti da se ponekim manje zahtjevnim intervencijama može doprinijeti rastu broja posjetitelja, bez negativnih učinka, a to su:

- Stvaranje kružnog sustava obilaska Rastoka s ciljem izbjegavanja mimoilaženja posjetitelja i stvaranja gužve, kako bi posjetitelji u potpunosti doživjeli ljepote Rastoka;
- Omogućavanje kretanja posjetitelja isključivo po stazama koje ne ugrožavaju temeljni fenomen (sedru i slapove), te ne ometaju odvijanje redovnog života i rada u Rastokama;
- Otvaranje većeg broja atraktivnih točki i dodatnih pješačkih sadržaja izvan zone Rastoka u cilju raspršivanja kretanja posjetitelja, odnosno izbjegavanja koncentracije boravka na svega nekoliko glavnih točki;

- Dislokacija parkirališta izvan zone Rastoka i ZK Slunjčica;
- Edukativno djelovanje na posjetitelje kroz uređenje većeg broja edukativnih panoa unutar zaštićenog područja i u njegovom funkcionalnom okruženju (KLARIĆ i HORAK, 2010).

4.4. Prijedlozi razvoja Rastoka

Rastoke sve u svemu ne nude ništa više osim prirodne ljepote i očuvanog naselja mlinica, što današnjem turistu nije dovoljno. On za uslugu koju plaća očekuje cijenu, ali i da za tu cijenu ima pregršt ponuđenih aktivnosti. Stoga smatram da bi Rastoke se prvenstveno trebale bazirati na bogatijoj ponudi aktivnog turizma u suradnji s ZK Slunjčicom u vidu:

- Poučnih staza za nordijsko hodanje od Rastoka do izvora Slunjčice;
- Sportskog ribolova;
- Specifičnosti bioraznolikosti ZK Slunjčice, pokušati se bazirati na obrazovni i istraživački turizam, pogotovo iz područja biologije;
- Omogućavanja turistima doživljaj Rastoka nekoć, da ispiru veš pod slapovima, komešaju kukuruz, da iskušaju kako se melje brašno, kako se radi sir, i sl;
- Sređivanja kupališta na Korani, te im omogućiti igrališta na pijesku;
- Zbog bolje informiranosti provoditi ankete među turistima.

Naravno sve ove navedene stavke zahtijevaju dosta organizacije, kompromisa lokalne zajednice, udovoljavanja uvjetima održivog razvoja u turizmu, investicijskih ulaganja, što bi vjerujem uvelike doprinijele Rastokama da postanu atraktivna i poželjna turistička destinacija.

Međutim za samu pripremu planiranja razvoja odgovornog turizma, dovoljno je za početak provoditi anketu, kako bi se uistinu sa objektivne strane posjetitelja uvidjeli nedostatci i prednosti odgovornog turizma na Rastokama. Te na temelju empirijskih podataka prikupljenih metodom ankete, planirati buduće pothvate. Također potrebno je da ankete budu tiskane na različitim svjetskim jezicima, kako bi svaki posjetitelj mogao izraziti svoje mišljenje, neovisno od kud dolazi.

Dobrodošli na Rastoke!

Molimo vas za malo vremena, da ispunite našu anketu u svrhu unapređenja turizma na Rastokama.

1. Iz koje zemlje dolazite? _____

2. Koliko imate godina? _____

Muško Žensko

3. Koji je razlog dolaska na Rastoke?

Prirodna ljepota i krajolik Bogata kulturno-povijesna prošlost

Gastronomija U prolazu

Preporuka

4. U rasponu od 1 (nimalo mi se nije sviđelo) do 5 (jako mi se sviđelo) ocijenite našu ponudu:

	1	2	3	4	5
Gastronomska ponuda					
Fenomen sedre i slapova					
Mlinice					
Očuvana kulturna baština					
Uređenost rastoka					
Ponuda aktivnog odmora					
Očuvanje okoliša					

5. Sto smatrate da od sadržaja još nedostaje Rastokama?

Hvala vam na pažnji i vremenu ☺

Slika br. 5. Prijedlog ankete za posjetitelje
(Izvor: vlastita obrada autora)

5. ZAKLJUČAK

U ovom radu govori se o Rastokama, prekrasnom fenomenu prirode na ušću rijeke Slunčice u Koranu, te o odgovornom turizmu, koji je sinonim za održivi razvoj u turizmu, te o samom provođenju odgovornog turizma na Rastokama.

Stoga možemo zaključiti da su Rastoke doista savršena destinacija odgovornog turizma, ali isto tako taj se turizam ne provodi na Rastokama.

Prvenstveni problem je što Rastoke čine privatni posjedi, a s druge strane su Rastoke spomenik kulture Republike Hrvatske. Smatramo da ne postoji razumijevanje ovih dviju strana, gdje su najviše u turističkom razvoju zakinuti posjednici koji ulažu u svoju turističku ponudu, a koja ne dolazi do izražaja zbog krajnje derutnih dijela kuća i mlinova do kojih njihovi vlasnici ne drže, jer ne vide potrebu bavljenja turizmom. Samo Ministarstvo kulture Republike Hrvatske ne može investirati u restauriranje nečeg što je u privatnom vlasništvu.

Sljedeći problem je sam mentalitet našeg naroda, koji još uvijek teži kvantiteti, a ne kvaliteti. Međutim s takvim stavom mi ne možemo zadržati inozemne turiste, jer njima nije više dovoljno nešto vidjeti, već im je potrebno da dožive to što vide.

Smatram da su Rastoke na odličnom putu da postanu destinacija odgovornog turizma, odnosno održivog razvoja, no za to je potrebna suradnja i kompromis lokalne zajednice sa lokalnim vlastima, ekonomska ulaganja i investiranja, kao i investiranja u zaštitu okoliša i očuvanje prirodnih fenomena. Tek kada svi ti čimbenici održivog razvoja u turizmu budu funkcionirali homogeno moći ćemo govoriti o odgovornom turizmu na Rastokama.

6. LITERATURA

1. ANONYMOUS (2018 a): "Naselja i stanovništvo RH od 1857-2001. godine", Izdanje Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske, Zagreb, 2005;
2. ANONYMOUS (2018 b): What is Responsible tourism?; www.earth-net.eu; 18.05.2018.
3. BUČAR, K., ŠKORIĆ, S., PREBEŽAC, D. (2010): Pravila ponašanja u turizmu i njihov utjecaj na održivi turizam; Acta turistica; Zagreb; str. 221-246.
4. CARIĆ, H., KLARIĆ, Z. (2011): Istraživanje prihvatnog kapaciteta međunarodna i hrvatska iskustva; Izazovi upravljanja turizmom; institut za turizam; Zagreb; str.107-121.
5. GRGIĆ, I. (2013): Turizam kao djelatnost; Europski projekt Prekogranične regije-gdje rijeke spajaju a ne razdvajaju; Križevci
6. JAKŠIĆ, S. (2016): Obnova Štefančeve mlinice u Rastokama; Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske; Zagreb; str. 207-218.
7. KLARIĆ, Z., HORAK, S.(2010): Razvoj turizma na području značajnog krajobraza Slunjčica; Institut za turizam; Zagreb
8. PIRJEVEC, B. (1998): Ekonomska obilježja turizma; Golden marketing; Zagreb; str.17
9. SMOLČIĆ JURDANA, D. (2016): Održivi razvoj turizma; predavanje Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu; Opatija
10. TRPČIĆ, M., CVITKOVIĆ, M., PETRAK, M. (2014): Priručnik za čuvare prirode i edukatore-ZK Slunjčica i ZK Klek; Javna ustanova za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima Karlovačke županije; Karlovac; str. 28-77.
11. ŽALAC, T (1990): Rastoke na slapovima Slunjčice; Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture; Zagreb